

E 85/21

A TURÁNI KULTÚRA JELLEMVONÁSAI ÉS JELENTŐSÉGE

IRTA:

DARKÓ JENŐ dr.

egy. ny. r. tanár

BUDAPEST, 1936.

Ez a különnyomat megjelent
A Magyar Tanítók Könyvtára
első „Előadások” c. kötetében

VIII. IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK

DARKÓ JENŐ dr.:

A TURÁNI KULTÚRA JELLEMVONÁSAI ÉS JELENTŐSÉGE.

Azon harcias nomádoknál, kik a Krisztus előtt a 7. századtól kezdve a középkor végéig a Dunától Kelet-szibériáig terjedő területen laktak, észrevehető a hadiszervezetnek és taktikának bizonyos hagyományos egysége. Annak a területnek a határai, melyen ezek a népek laktak, keleten a Kínai birodalom, nyugaton a Duna vonala, délen a Fekete-tenger, Kaukázus, Káspitenger, az iráni fensík és India északi széle, északon pedig kb. az 55. szélességi fok, ámbár errefelé a határvonal bizonytalanabb. Ez óriási terület földrajzi középpontja a turáni síkság, Elő-Ázsia e hatalmas kiterjedésű pusztája, melyet az Aral-tóba ömlő két nagy folyó, az Oxus és Jaxartes szelnek keresztül. Innen a turáni síkról indulnak ki e taktika már említett leghatalmasabb képviselői, ú. m. a pártusok dél felé, a skythák, húnok, avarok és türkök nyugat felé. Itt kereshetjük tehát a legvalószínűbben a kiinduló pontját az e népekre és a hozzájuk hasonlókra annyira jellegzetes és közös taktikának, melyet éppen ezért összefoglaló néven talán leghelyesebb lesz *turáni* taktikának neveznünk, nem fajbeli, még kevésbé nyelvbeli rokonságot értve ez elnevezésen, hanem bizonyos művelődésbeli közösséget, amint ez a haditaktikában s az ezzel szorosan összefüggő dolgokban tényleg jelentkezik. Hasonló utakon jár az archeológia, amidőn a római kort megelőző régiségekre nézve az Alsó-Dunától Szibéria belsejéig terjedő szoros összefüggést hangsúlyozza. Reinecke szerint Magyarországon, a Kárpátok külső szélén elterülő vidéken, a dél-orosz síkságon, a Kama mellékén és az Urálban, odébb Szibériában a Tobol, Irtyis, Ob és Jenisei vidékén, sőt azon túl is a Bajkál-tóig mindenütt ugyanazon fegyver- és szerszámformákat, ugyanazt a sajátos ornamentikát leljük meg. Ez az emlékcsoport nem áll belső kapcsolatban a Közép-Európában otthonos hallstatti s az egyenértékű északnémetországi sírmezők által kép-

viselt műveltséggel, épp oly kevéssé függ össze az előázsiai műveltségi körökkel. Minden köteleo óvatosság és az óriási távol-ságok ellenére is az archeológia kénytelen a leletek egyezése alapján a Kárpátoktól az Altaiig és a Bajkál-tóig ethnikus egy-séget föltételezni.

Az archeológiai leleteknek ez a hasonlósága folytatódik az említett területen a római kor alatti és utáni időben is. Magyar-orosz területén s a délorosz síkságon előkerült népvándorlási leletekben csak legújabbban kezdi az archeológia biztosan elkülö-níteni azokat az ismertető jeleket, melyek alapján a nagy hason-lóságot mutató hún, avar, bolgár és magyar eredetű műtárgya-kat egymástól meg lehet különböztetni. Mindezen leleteknek egy-más közt és a skytha régiségekkel való szoros összefüggése, illetve a művészi hagyománynak a skytháktól a húnokon és avarokon át a magyarokig terjedő folytonossága ma már álta-lánosán elfogadott alapvető tétele az archeológiai kutatásnak.

Teljes joggal beszélhetünk tehát egy nagy és egységes turáni kultúrkörörről, a fent megjelölt geográfiai és kronológiai határok között, amelynek története és méretei csak most kezdenek a legújabb kutatások világánál kibontakozni, de amely a maga eredetiségénél és életrealitásánál fogva önálló helyet követel magának a vele szomszédos és kölcsönösségi viszonyban álló nagy kultúrák (kinai, ind, iráni, görög, római) mellett. Ki lehet mutatni mindenekelőtt, hogy az a taktika, melyet fennebb emlí-tettünk, a turáni kultúrához tartozó népeknek önálló alkotása volt. E taktika két nevezetes és külön-külön ősidők óta ismeretes hadieszköznek, a lónak és nyilnak, illetve a lovaglásnak és nyilazásnak sajtátszerű egyesítésében s mindjárt mesteri tökéletes-ségre való emelésében állott.

Az a mozgékonyra és meglepetésre alapított hadi tak-tika, mely a nyilazásnak a lovaglással való egyesítésén nyugodott s melynek megalapítói és felülmúlhatatlan mesterei a turáni kultúrkörhöz tartozó népek voltak, lassú és szívós küzdelem után teljesen háttérbe szorította a perzsák, görögök és rómaiak kö-zelre ható fegyverekkel folytatott, nehézkes és állóharszerű harc-modorát s az ókor végéig terjedő idő alatt teljesen átalakította eme vezető kultúrnépek egész hadviselési rendszerét. A skythák, parthusok, húnok és avarok ellenállhatatlan fegyverén keresztül a turáni hadiművészet győzelmesen vonult be Európába és Elő-Ázsiába s ott mély és tartós hatású tényezőjévé vált a népek életének. Az így keletkezett új hadirend és taktika megmarad irányadó tényezőnek a középkor folyamán is.

Európa keletén a bizánci császárság tűzte ki soha cserbe nem hagyott ideáljául ennek a taktikának a követését s való-sított meg belőle a gyakorlatban annyit, amennyire körülményei-nél fogva csak képes volt. Nyugaton a római császárság örökébe

lépő kelta és germán törzsek alkalmazkodnak ehhez a hadrendszerhez, melyet részben római közvetítéssel, részben a núnokkal, avarokkal és magyarokkal való közvetlen érintkezésből ismernek meg. A romanizált keltáknál és germánoknál a középkor első felében megy végbe ez a folyamat.

A hadügy eme gyökeres átalakulásának megvoltak a maga súlyos következményei, az állami és társadalmi élet minden vonatkozásában. Olyan lovas hadseregek szervezése, melyek az állandóság bizonyos jellegével bírva, bármely pillanatban teljes harci értékkel hadi készenlétbe helyezhetők, nem volt könnyű dolog. Szükség volt egy olyan társadalmi osztály kifejlesztésére, mely rendelkezik a szükséges anyagi eszközökkel arra, hogy fegyvereiről és lovairól s ezeknek eltartásáról s kiképzéséről maga gondoskodjék s minden anyagi gondtól menten szentelhesse magát a lovasharcos nehéz hivatásának.

Ezt hozta meg a hűbériség a földbirtok-adományozással, mint a germánoknál nem eredeti, hanem másodlagos, gyökereiben idegen talajból fakadó jelenség. A germán hűbériség gyökerei is a turániakhoz vezetnek, de az intézmény felvirágzása nálunk sem történhetett másképen, mint legszorosabb alkalmazkodásban a germán nemzeti sajátságokhoz. Valamint az avar és magyar hadi taktika átvétele is tulajdonképp egy kompromisszum útján történt, melyben az átkölcsönzött új elemek szorosán hozzásímultak az ősi hadi szokásokhoz s azokat formálták, bővítették, új és értékesebb irányban, úgy az e népektől eltanult véderő-tartási módszer is kapcsolódott a már kész germán Gefolgschaft-rendszerhez, melynek privát kétoldali személyes szerződésszerű jellege rányomta a maga bélyegét az egész germán hűbéri intézményre.

A hűbéri alapon megszervezett nyugateurópai lovas hadseregek csakhamar egy új, szorosan zárt és egészen különleges társadalmi osztálynak vetették meg alapját, az ú. n. lovagi rendnek. A hűbéri lovas seregek tagjaiban az azonos jogok és kötelezettségek, a hasonló életmód, az állandó hadi készenlét és a harcnak sűrű gyakorlása, továbbá az a jelentőség, melyet ez a rend az egész állami életben képviselt, erős és egészséges testi szellemet fejlesztett ki. Ez volt a lovagi szellem, melynek elsajátítása volt az ezen szellemben nevelt apródok lovaggá ütésének előfeltétele s melyet a lovagok életük munkájával gyakorolva féltveőrzött hagyományként származtattak át utódaikra. A »lovagias« szellemet azonban nem a lovagkorban kölcsönözték a magyarok a nyugati népektől, hanem magukkal hozták az őshazából, mint lovas íjjász hadseregük s ezzel kapcsolatos hadiszervezetük és életmódjuk elmaradhatatlan tartozékát. A lovagiaságnak az a szelleme, melyet a magyarok ősi sajátságként hoztak magukkal ebbe a hazába, átragadt a forrásul szolgáló in-

tézményekkel együtt a nyugateurópai népekre s a hadikultúrán keresztül megtermékenyítette egész művelődésüket. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a magyarok csak egy láncszem, bár minden jel szerint az utolsó és legfontosabb láncszem, valának abban a többévszázados folyamatban, melyben a turáni lovas-szellem minden velejárójával együtt az európai kultúrát fok-ról-fokra teljesen átjárta és magához hasonlóvá tette.

Az antik görög-római világ átalakulása egy új világba, mely a középkor folyamán ment végbe Európaszerte, a keresztyénség mellett főleg a turáni kultúra hatásának tulajdonítható. Ezt az átalakulást szokásban volt egészen a legújabb időkig úgy tekinteni, mint erős hanyatlást az antik kultúrához képest s nem vették benne észre a teremtő újjászületés csiráit. A turániak mellett főleg Bizáncre várt az a feladat, hogy a turáni hatásokat az antik kultúra elemeivel összeegyeztesse, a kiegyenlítődést a kettő között megtalálja, s az új (a kettő összetételéből keletkezett) kultúrát Nyugatnak közvetítse. Ezeket a Keletről jövő kultúrelemeket régebben általában a perzsáktól eredőknek tekintették; a legújabb kutatások világánál azonban úgy áll a dolog, hogy a perzsák itt csak közvetítők voltak, akik mai időszámításunk első századaiban közvetítették a turáni nomád népek kultúráját a görögöknek és rómaiaknak, de a feltalálók, kiktől ez a kultúra a maga eredetét vette, a nomád turániak voltak.

Erről a turáni kultúráról ma már nagynevű német, francia és orosz archeológusok (Reinecke, Kondakov, Rostovcov, Ebersolt stb.) is elismerik, hogy egészen sajátos, eredeti (sui generis) és igen régi kultúra volt, mely hosszú évszázadokig állt érintkezésben és egyúttal harcban a szomszédos (kínai, ind, iráni és görög-római) kultúrákkal s végül is győztesen került ki ebből a küzdelemből annyiban, hogy ezeket a szomszédos kultúrákat kényszerítette a hozzá való alkalmazkodásra, a saját létformáinak s művészi kifejező formáinak az elfogadására.

Sehol se oly szembetűnő ez a hatás, mint a ruházat, a viselet tekintetében. A turáni lovas népek fegyverkabátja, melyből a magyar díszruha dolmánya is származott, Bizánceből kiindulva a középkor folyamán bejárta egész Európát. A bizánci udvarban ezt skaramangion-nak, illetve skaranikon-nak nevezték s díszkabátja volt a császártól kezdve az összes főembereknek. Gentile és Mantegna képeiből látjuk, hogy ez a viselet a XV. században Itáliában is ismeretes volt. Németországban is X—XII. századi kéziratok miniatűrjeiből látjuk, hogy a dolmányhoz nagyon hasonló viselet uralkodott Nagy Károly udvarában, maga a császár és környezete viselte ezt lovagló ruhának s ez a szokás csak terjedt a XIII—XV. századokban. Nem is szólva arról, hogy a szerbeknél, horvátoknál, dalmatáknál és oláhoknál is már egyesesen magyar hatás alatt nagyon el volt terjedve az előkelők

körében ennek a lovas díszöltönynek a használata. Turáni eredetű a kabát is (kabbadion), mely eredetileg kaftanszerűleg hosszú és bő felsőruha volt, valamint a csicsak, egy rövidebb felső ruha, mely egyenesen a kazároktól került Bizáncba. A szűk nadrág és a csizma a húnoktól került Bizáncba s amint egy VI. századi történetíró, Procopios, megjegyezte, mindjárt fel-tűnésekor meghódította a főváros lakosságát, úgy hogy csak-hamar mindenki szűk nadrágot és csizmát kezdett hordani.

Az avar sátor, a hún függöny, és a magyar cserge (egy bőrből készült hordozható tábori fürdőkád) a bizánci császárok tábori felszerelésének mintául szolgáltak s szépen mutatják, hogy még a mindennapi élet apróbb használati tárgyaiban is mennyire szorosan alkalmazkodtak Bizáncban a turániaktól kölcsön-vett mintákhoz.

Mindezek a hatások együttvéve kézzelfoghatólag bizonyítják, hogy a turáni kultúra igen jelentékeny mértékben termékenyítette meg az ó- és középkorban az európai kultúrát. Az a le-kicsinylés, mely csak nem is olyan régen Európaszerte fennállott a szittyák, húnok, avarok és magyarok műveltsége irányában, midőn általában műveletlen, félvad népeknek nézték őket, akik minden kultúrájukat az európai népektől kapták, a legújabb ku-tatások világánál kezd helyet adni egy másik, helyesbített fel-fogásnak, mely úgy hangzik, hogy ezek a nomádok egy ős-régi és igen figyelemre méltó eredeti kultúrának voltak a hordozói, mely százados küzdelmek során győzelmesen vo-nult be Előázsia és Európa népeinek kultúrájába s azt meg-termekekenyítette és átformálta. Ránk, magyarokra, mint a turáni kultúrának Európa közepén élő őseredeti képvi-selőire hárul az a feladat, hogy ősi kultúránknak ezt az európai jelentőségét a legapróbb részletekig teljesen felderít-sük s azt többé elhomályosítani sem közöny, sem irigység, vagy rosszakarát által ne engedjük.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt.
6978-1986

Felelős kiadó: Péterhidi József

E. T. (Kalász érdekeltség) Budapest, V., Kádár-u. 5. Telefon: 1-213-31.